

DRUŠTVENO-EKONOMSKE POSLJEDICE BUDUĆIH DEMOGRAFSKIH KRETANJA U REPUBLICI SRPSKOJ

SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES OF FUTURE DEMOGRAPHIC MOVEMENTS IN REPUBLIC OF SRPSKA

Prof. dr Stevo Pašalić, redovni profesor
Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Pedagoški fakultet Bijeljina

Abstrakt: Prognoze, pretpostavke i projekcije pokazuju kontinuirano smanjenje broja stanovnika Republike Srpske. U radu se posmatraju posljedice takvih demografskih promjena. Tako će buduća bioreprodukcija biti pod znatnim uticajem demografskog starenja stanovništva. Brojne su društveno-ekonomske i druge posljedice demografskih promjena. Neizbježna redukcija broja učeničke populacije rezultiraće smanjenom potrebom za nastavničkim kadrom. Usljediće zatvaranje mnogih škola, posebno u depopulacionim krajevima. Starenje radnog kontingenta prouzrokuje smanjenje obima radne snage. Doći će do daljnjeg pogoršanja odnosa broja penzionera i broja zaposlenih. Povećanje udjela starog kontingenta stanovništva umnogome će opteretiti fondove socijalne i zdravstvene zaštite. U Srpskoj će sela u velikoj mjeri postati naselja staračkih domaćinstava, bez mladih i nasljednika.

Ključne riječi: demografske promjene, depopulacija, demografska budućnost.

Abstract: Prognosis, assumptions and projections are showing continuous reduction of population of Republic of Srpska. Consequences of such demographic changes are observed in this work. By that, future bioreproduction will be under the significant influence of demographic population aging. Numerous socio-economic and other consequences of demographic changes. Inevitable reduction of student population will result by reduced need for teachers. Many schools might be closed, especially in depopulated areas. Working contingent aging might cause reduction of work force. Deterioration in the number of pensioners and the number of employees may occur. Increasing proportion of older contingent of the population will greatly encumber fund social and

health care. In Republic of Srpska, villages will largely become the villages of elderly households without young people and successors.

Key words: demographic changes, depopulation, demographic future.

I. UVOD

Demografska budućnost Republike Srpske dosta je neizvjesna s obzirom na dugotrajne negativne trendove, nizak fertilitet mjeren stopom ukupnog fertiliteta, dugotrajniji prirodni pad stanovništva, pojava sekundarnog negativnog migracionog salda. Dugotrajno smanjivanje nataliteta (više od dvije decenije je ispod nivoa mortaliteta), izaziva promjene u starosnoj strukturi stanovništva (demografsko starenje). Povećanjem udjela starog stanovništva, dovodi do smanjivanja udjela fertilnih starosnih grupa, što na kraju rezultira smanjivanjem fertiliteta.

Krajem osamdesetih godina prošlog vijeka BiH ulazi u jednu od specifičnih faza svog demografskog razvoja. Promijenjen je obrazac obnavljanja stanovništva (ispod nivoa za prostu reprodukciju), a potom i ratna dešavanja, posebno su pogodila demografska kretanja.

Demografska kriza u Republici Srpskoj ne ogleda se samo u smanjivanju broja stanovnika (ukupna depopulacija), već prije svega u promjeni starosne strukture stanovništva (smanjivanje udjela mladih, povećanje udjela starih). " Tu krizu uslovljavaju dva temeljna, međusobno povezana dugoročna demografska procesa – depopulacija i starenje stanovništva " (Wertheimer_Baletić, 2007).

Stanovništvo Republike Srpske, nalazi se, po svim relevantnim kriterijumima, u završnoj fazi demografske tranzicije. Bitno ga karakterišu smanjeni fertilitet, prirodna depopulacija,

emigraciona depopulacija, ukupna depopulacija. Navedeni procesi traju već duži period, tako da se može govoriti o nepovoljnom demografskom razvoju stanovništva Srpske.

Razumijevanje demografskog razvoja Srpske ne može se temeljiti samo na često upitnim statističkim podacima, niti na vidljivim strukturama, s obzirom da su relacije stanovništva u društvu i prostoru stohastičke, a ne tako rijetko nevidljive i nemjerljive. Zato, između ostalog, treba razumjeti filozofiju i logiku prostora iz koje proizilaze zakonitosti prostorno-vremenskih struktura i procesa.

Predmet istraživanja u radu je šta će se dogoditi u budućnosti i kuda vodi nastavak dosadašnjih demografskih kretanja, kao i kakve društveno-ekonomske posljedice možemo očekivati.

Cilj istraživanja je razmatranje osnovnih parametara koji potvrđuju bitne zakonitosti izgubljene demografske prošlosti u Srpskoj i vrlo neizvjesne budućnosti, s obzirom na to da niz pokazatelja potvrđuju iste tendencije.

Osnovna hipoteza je da je u današnjim ekonomskim, društvenim, političkim, međunarodnim i razvojnim uslovima, demografski razvoj Srpske očekivan, logičan, standardno uslovljen i na koji se ne može posebno uticati.

II. BROJNO KRETANJE I IZUMIRANJE STANOVNIŠTVA

Izumiranje stanovništva određuje razlika između međupopisne promjene ukupnog stanovništva i ukupnog prirodnog kretanja stanovništva u međupopisnom periodu. Pri tome su prirodno kretanje i neto migracioni saldo negativni, a međupopisna promjena još negativnija. Prisutna je depopulacija, pa je opšta negativnost demografske slike potpuna. Ukoliko izumiranje potraje

najmanje dva međupopisna perioda ili duže, posebno kod malih populacija, moguća revitalizacija stanovništva je potpuno neizvjesna. Po pravilu, ovakve populacije su u prostorima gdje kompleks geografskih faktora negativno utiče na useljavanje, a autohtono stanovništvo je iseljavalo u dužem periodu. Stanovništvo postaje sve starije i bez reprodukcije i revitalizacionog potencijala. Bez sumnje ovakve populacije u budućnosti očekuje biološki nestanak.

Ukupno stanovništvo u Republici Srpskoj ubrajamo u male populacije, ali još uvijek ne i u populaciju koja biloški nestaje, s obzirom na ukupni srpski demografski potencijal. Zato je važno razmotriti kretanje stanovništva i promjene po međupopisnim periodima, kako bi se realnije mogla razumjeti njegova budućnost.

Pokušamo li, uprkos problemima metodološke uporedivosti i vjerodostojnosti nekih izvora podataka, raščlaniti dosad prikazane podatke po entitetima, odnosno manjim teritorijalnim jedinicama, dobićemo ukupne demografske gubitke i za manje prostorne jedinice unutar BiH.

Ukupni demografski gubici Republike Srpske od 306.307 stanovnika, po definicijama demografskih gubitaka su:

- direktni ratni demografski gubici..... 34.500
- čisti demografski gubici (gubici nataliteta)..... 46.447
- migracioni demografski gubici..... 225.390

(Pašalić, 2012).

Ratni period u BiH (1992-1995) pokrenuo je velika preseljavanja stanovništva sa brojnim izbjegličkim talasima i determinisao prislinu atipičnu supstituciju stanovništva, relativno velikih razmjera, kao i redistribuciju stanovništva unutar BiH.

Tabela 1. Demografski gubici u BiH 1991-2011.¹²

	Broj stanovn. 1991.	Očekivani broj stanov. 2011.	Demografski gubici 1991-2011.	Stvarni broj stan. 2013.
Republika Srpska	1 569 332	1 664 332	303 307	1 326 991
Federacija BiH	2 720 074	2 894 641	564 391	2 371 603
Brčko Distrikt	87 627	105 027	27 939	93 028
Ukupno	4 377 033	4 664 000	898 637	3 791 662

Izvor: Pašalić, S. (2012). Demografski gubici u BiH 1991-2011., Popis 2013.(preliminarni rezultati).

¹² Stvarni broj stanovnika naveden je na osnovu preliminarnih rezultata Popisa stanovništva 2013. sasvim sigurno da će taj broj biti manji nakon brade podataka i odbacivanja nepravilno urađenih popisnica, što je evidentno u navedenom popisu.

Demografski ratni gubici su jedna od najvažnijih odrednica ukupne depopulacije stanovništva u BiH. Uprkos metodološkim ograničenjima za upoređivanja, ipak se sasvim pouzdano može tvrditi da stanovništvo BiH u posljednjem međupopisnom periodu (1991-2011), karakteriše ukupna depopulacija ili pad broja stanovnika. Drugim riječima, između 1991. i 2011. godine, broj stanovnika BiH značajno je smanjen.

Pri ocjeni uticaja prikazanih kategorija demografskih gubitaka na pojavu i razvoj prirodne i ukupne depopulacije stanovništva BiH između 1991. i 2011. godine, potrebno je posebno imati na umu da je zbog manjkavosti i nedovoljno pouzdanih izvora podataka nemoguće do kraja kvantifikovati veličinu demografskih gubitaka, kao i njegove kratkoročne i dugoročne uticaje na dinamičko-strukturni razvoj stanovništva BiH.

Demografske gubitke poslije rata karakterišu pad nataliteta i migracije (negativan migracioni saldo). Visina demografskih gubitaka zavisi od procjene o tome kakve bi prilike vladale da nije bilo rata i njegovog uticaja na razvoj prirodne i ukupne depopulacije poslije rata. O tome su moguće različite procjene, naročito ako se stručni argumenti pomiješaju sa ideološkim i političkim motivima. U Republici Srpskoj je početkom 21. vijeka nastupio period ukupne depopulacije, a u BiH krajem prve decenije tekućeg vijeka. Sve dosadašnje projekcije, rađene metodom komponente, pokazuju smanjivanje broja stanovnika u BiH i Republici Srpskoj.

Prema jednoj od projekcija, na koju se naslanja i ovaj rad, u Srpskoj će 2031. godine biti oko 1 114 000 stanovnika (Strategija razvoja PIO RS – demografski aspekti, 2007).

Tabela 2. Brojno kretanje stanovništva Republike Srpske (1991-2031.)

Godina	Broj stanovnika	Indeks
1991.	1 569 332	-
2013.	1 326 661	84,5
2021.	1 280 000	96,5
2031.	1 180 000	92,2

Izvor: Pašalić, S. (2012). Demografski gubici u BiH 1991-2011.

Tako će se za narednih 17 godina broj stanovnika smanjiti za 212 000. Ipak, koristeći preliminarne rezultate Popisa stanovništva u BiH 2013. (uz pretpostavku da će broj ukupnog stanovništva biti manji nakon konačne obrade podataka i eliminacije neispravnih popisnica, minimalno za 25 000, a vjerovatno i znatno više), broj stanovnika Srpske do 2031. godine će se smanjiti. Prirodnom depopulacijom stanovništvo će se smanjiti za oko 70 000, a emigracionom depopulacijom (procjene) za oko 50.000. Prema tome, ukupnom depopulacijom broj stanovnika će se smanjiti za oko 120 000 do 2031. godine.

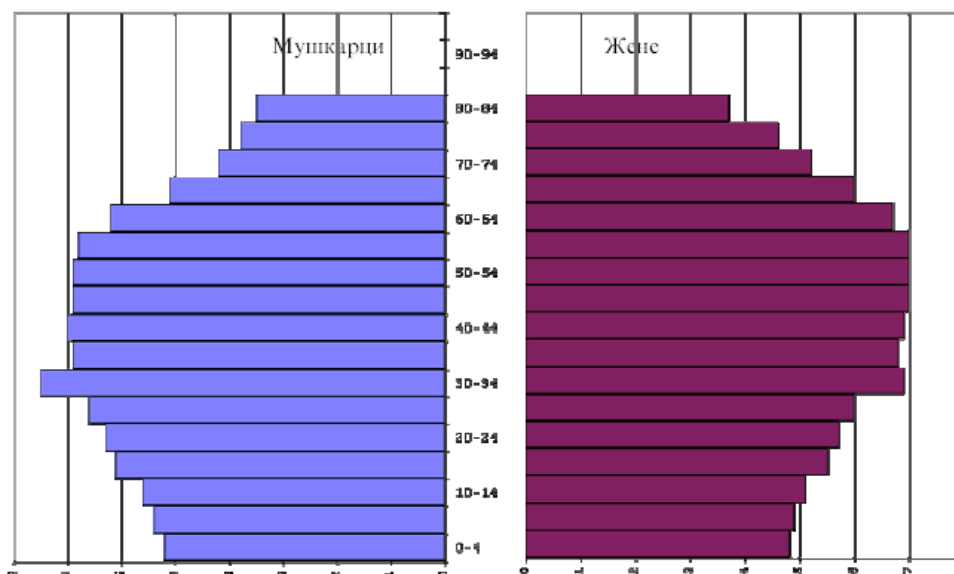
Prva polovina 21. vijeka biće obilježena vrlo izraženom depopulacijom, odnosno demografskim izumiranjem. Do kraja vijeka moguće je smanjenje još većih razmjera, pod uslovom ako se ne dogodi neko čudo i ne dođe do preobražaja glavnih demografskih procesa.

III. KRETANJE BROJA STANOVNIKA PREMA STAROSTI I POLU

Jedna od najvažnijih posljedica demografskih (posebno ratnih) gubitaka u BiH ogleda se u domenu promjena starosno-polne strukture stanovništva. Naime, koliko god su ratna stradanja u BiH bila usmjerena na sve kategorije stanovništva (vojnici, civili, starci, djeca, žene...),

ipak su demografski gubici, a posebno direktni (ratni mortalitet), na određeni način bili selektivni, kako prema starosti, tako i prema polu. Zbog većeg stradanja muškaraca u ratu, remeti se donekle polni sastav stanovništva, a zbog izraženijeg stradanja lica u starosti između 20 i 40 godina života (vojno obavezna starost), dolazi do stvaranja "krnjih" starosnih kontigenata u starosno-polnoj strukturi. Nesporno je da demografski ratni gubici nepovoljno djeluju na značaj i procese oblikovanja starosno-polne strukture stanovništva, a pošto ona predstavlja najvažniji demografski okvir reproduccionog potencijala populacije, onda ratni gubici posebno djeluju i na prirodno kretanje stanovništva, posebno na dinamiku nataliteta/fertiliteta. Očigledno je, s druge strane, da je savremena starosna i polna slika stanovništva BiH, posljedica naslijeđenih nepovoljnih demografskih procesa, posebno pada nataliteta i emigracije (iseljavanja). Međutim, ratni gubici su ubrzali negativne tendencije u razvoju starosno-polne strukture, podstičući pritom demografsko starenje i pojačavajući debalanse u polnoj strukturi. Po potvrđuje i podatak da je srednja starost populacije 1991. godine bila 33 godina, a 2013. Iznosi blizu 40 godina. Pored značajnog smanjenja broja stanovnika još je nepovoljnija činjenica da će doći do daljeg pogoršanja starosnog sastava stanovništva.

Grafikon 1. Projekcija starosno-polne strukture stanovništva Republike Srpske, 2020. godine

Izvor: Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske, 2014.

Stanovništvo Srpske pripadaće starom tipu starosne piramide 2020. godine (grafikon 1), a do 2031. godine, prema sadašnjem trendu demografskih promjena, izrazito starom (kontraktivnom) tipu starosne piramide. Podaci pojedinih funkcionalnih starosno-polnih grupa još bolje će isticati nepovoljna obilježja budućih demografskih kretanja. Poređenjem dječije baze (0-4) i lica starih 80 i više godina vrlo je indikativno za razumijevanje stanja i procesa u sastavu prema starosti. Procjena je da će u 2031. godini u najmlađoj grupi biti oko 4%, a u najstarijoj oko 5% stanovnika.

Starenje ukupnog stanovništva logično je i očekivana posljedica svih negativnih procesa u posmatranom periodu.

I drugi demografski pokazatelji potvrđuju nepovoljna kretanja do 2031. godine. Prosječna starost stanovništva biće iznad 40 godina.

IV. DEMOGRAFSKE POSLJEDICE BUDUĆIH KRETANJA

Rezultati projekcija pokazuju da će u narednim decenijama demografsko izumiranje biti osnovno obilježje stanovništva Republike Srpske. Demografska perspektiva ne bi se znatnije poboljšala ni u slučaju provođenja efikasnije pronatalitetne politike, odnosno ako bi se na primjer povećala stopa fertiliteta. Veći rezultat izostao bi zbog jednostavnog razloga – buduća bioreprodukcija biće pod znatnim uticajem starenja stanovništva, odnosno disproporcije između pojedinih velikih starosnih grupa. U tome će

najveću ulogu imati smanjivanje fertalnog kontingenta, posebno mladih žena (20-29 godina). Dakle, uprkos mogućem podsticanju, jednostavno "neće imati ko rađati".

Smanjenje rodosti usko je povezano s opštim društveno-ekonomskim razvojem koji impliciraju industrijalizacija i urbanizacija (Van de Kaa, 1987). U slučaju Srpske, ali i šire, to je značilo i snažniju migraciju stanovništva, posebno iz sela u grad, što je znatno uticalo na smanjenje rodosti, i to na dva načina. S jedne strane promjenom socijalnog okruženja napušta se tradicija i stanovništvo se prilagođava novim uslovima, a s druge strane ruralni egzodus promijenio je starosni sastav izvorišne (seoske) populacije i selo je prestalo biti "demografski inkubator". Težište bioreprodukcije tako je nepovratno promijenjeno sa sela u gradove, koji zato nisu bili pripremljeni.¹³

Socio-kulturni faktori koji su uticali na smanjenje fertiliteta djeluju i danas, a po svemu sudeći djelovaće i ubuduće. U međuvremenu su na scenu stupili i drugi faktori. Istraživanja, a sasvim sigurno i rezultati Popisa 2013., pokazuju da je u ruralnim sredinama porastao broj neženja starosti od 35 do 45 godina. To je posljedica neravnoteže između broja muškaraca i žena, odnosno poremećenog "bračnog tržišta". Javlja se manjak žena, jer je mlado žensko stanovništvo više iseljavalo u veće gradove, dok su muškarci u

¹³ Komunalna kriza, nedostatak stambenog prostora, povećani troškovi života i drugi faktori djelovali su na smanjenje rodosti urbane populacije, a time i na opštu stopu nataliteta.

većem broju kao nasljednici ostajali na poljoprivrednim imanjima. Ova pojava dobija posebnu dimenziju ako se ima u vidu činjenica da se u Srpskoj oko 85% djece rađa u braku.

Među faktore smanjenja rodnosti treba istaći i trend produženog života s roditeljima. Razlozi su uglavnom ekonomski: visoke cijene stanova, nepovoljni krediti, dok zajedničko domaćinstvo znači niže životne troškove.

Treba imati u vidu da smo mi društvo u tranziciji, a to društvo karakteriše izrazita društvena slojevitost i nesigurnost. Osobine tradicionalnog, modernog i postmodernog nalazimo u domenu braka i porodice, kao i društva u cjelini. Procesi modernizacije po svojoj naravi ugovnom ne poštuju specifičnu lokalnu kulturnu tradiciju. Po svemu sudeći povećava se broj i udio lica u Srpskoj sa takvim sistemom životnih vrijednosti čije ostvarenje predstavlja barijeru ulaska u brak.

Tačnost predviđanja budućeg kretanja broja stanovnika otežava činjenica da su **spoljne migracije** velika nepoznanica. Praćenje ulaznih i izlaznih tokova spoljnih migracija kod nas su najslabiji dio zvanične statistike. Kada bi smo odlučili uključiti komponentu spoljnih migracija u ukupnom kretanju broja stanovnika, trebalo bi odgovoriti na niz pitanja. Hoće li Srpska u spoljnim migracijama gubiti stanovništvo i koliko na godišnjem nivou? Hoće li se zaustaviti iseljavanje kao negativni faktor opštih demografskih stanja i procesa? Po svemu sudeći i u periodu do 2013.godine nastaviće se negativni migracioni saldo (prosječno godišnje 2 000 do 3 000 lica). Takođe, hoće li ekonomski i kulturno razvijenija Srpska privlačiti dijasporu i strance? Vrlo vjerovatno hoće kada BDP po stanovniku dostigne preko 10 000 eura. Sve ovo znači da pozitivni migracioni saldo spoljnih migracija neće moći u naredne dvije decenije zaustaviti starenje populacije.

V. DRUŠTVENO-EKONOMSKE POSLJEDICE

Osim demografskih, brojne su i društveno-ekonomske i druge posljedice budućih demografskih promjena. Usljed čvrste kauzalnosti opšterazvojnih i demografskih procesa doći će do umnožavanja negativnih posljedica. Ubrzano starenje stanovništva, odnosno povećanje broja starih stanovnika i smanjivanje broja mladih, u uslovima negativnog prirodnog priraštaja, ima brojne nepovoljne implikacije na sva područja društvenog života.

Smanjenje školske populacije, odnosno redukcija broja djece u školskom uzrastu nameće potrebu planiranja školovanja nastavnika. Očigledno da će trebati sve manje kadrova nastavnčkog

obrazovnog profila. To će i te kako uticati i na studije na nastavničkim fakultetima, na kojima će evidentno doći do smanjenja upisnih kvota. Usljediće i dalje zatvaranje mnogih škola u depopulacionim krajevima. Napuštene kuće, škole i drugi objekti spoljni su odraz društvenih i demografskih procesa.

Prema projekcijama broja djece u osnovnoškolskom uzrastu (6-15 godina) smanjiće se do 2031.godine za 30%, a biće oko 1000 odjeljenja manje (ako se računa sa prosjekom od 25 učenika u odjeljenju).

Brojno smanjenje i starenje **radnog kontingenta** implicira smanjenje obima radne snage. Srpska će u narednom periodu suočiti s manjkom radne snage, što sa sadašnje tačke gledišta visoke nezaposlenosti izgleda pomalo paradoksalno. Starosna struktura zaposlenih će se promijeniti, značajnije će se smanjiti udio mladih radnika, odnosno zaposleni radnici biće u prosjeku stariji. A opšte je poznato da se starija radna snaga teže prilagođava tehničkom napretku, da ima nižu produktivnost rada, itd.

Budući da će se starosna struktura zaposlenih i dalje pogoršavati (kao odraz opšteg demografskog starenja), to će dovesti u pitanje dinamičniji ekonomski razvoj Srpske.

Povećanje **kontingenta starog stanovništva** uticaće na pogoršanje odnosa penzionera i broja zaposlenih. To otvara pitanje finansijske održivosti penzionog sistema, pri čemu je posebno ranjiv sistem koji počiva na načelu generacijske solidarnosti, a koji dominira u Republici Srpskoj. Odnos zavisnosti u penzionom sistemu (broj penzionera/broj lica koja uplaćuju penzioni doprinos) već je neizdrživ i iznosi 1:1,1. Budući da u penziono doba ulazi i "baby boom" generacija, taj će se odnos uskoro pogoršati. Ako ne dođe do značajnijeg povećanja stope aktivnosti i zaposlenosti, odnos zavisnosti u penzionom sistemu vjerovatno će iznositi 1:1 (100 penzionera na 100 zaposlenih).

Povećanjem broja starih lica javiće se i sve veća potreba za pružanjem raznih oblika neformalne njege tom kontingentu stanovništva. Zbog sve manjeg broja djece u porodici smanjiće se krug glavnih pružilaca njege starijima. Prosječan penzioner u Srpskoj koji nema člana porodice ili prijatelja koji mu može pružiti neki oblik njege, od tekućih prihoda neće moći platiti razne vrste usluga koje mu mogu zatrebati (pomoć u održavanju stana, lična higijena, nabavka hrane, prevoz do ljekara...). Izvjesno je da će sve veći broj starijih živjeti usamljeno, s rijetkim porodičnim kontaktima, ili bez ikakvih porodičnih kontakata i time biti izloženi društvenoj izolaciji.

VI. POSLJEDICE DEMOGRAFSKIH PROMJENA U SEOSKIM NASELJIMA

Depopulacija i starenje stanovništva dolaze do punog izražaja na lokalnom (seoskom) nivou. Gotovo sva ruralna naselja zahvaćena su demografskim pražnjenjem. Stalna erozija generacija, dugotrajno smanjenje fertiliteta i starenje otvaraju niz teško rješivih egzistencijalnih i drugih problema. Stanje i tendencije vrlo su nepovoljni posebno u onim selima u kojima je odlazak mladih započeo ranije i u većem broju. U takvim naseljima sadašnji stariji seljaci su uglavnom i njihovi posljednji stanovnici. Njihovim izumiranjem mnoga naselja će ostati samo geografski pojmovi. Opšta tendencija u Srpskoj je da u sve većoj mjeri selo postaje zajednica

staračkih domaćinstava, bez mladih i nasljednika. U tako ostarjeloj populaciji dolazi smanjenja ekonomske aktivnosti, nestaje društveni i kulturni život, pogotovo što su izrazito depopulaciona sela po pravilu mala, izolovana i nerazvijena. Takvo stanje će bez sumnje uticati na dio preostalog mladog stanovništva na odluku o odlasku iz sela. To će dodatno produbiti demografsku i socijalnu depresiju i tako ograničiti mogućnost stabilizacije i preobražaja nepovoljnih opšte razvojnih tendencija. Na nivou naselja "demografska depresija" je još izraženija. Više od polovine naseljenih mjesta ima izrazito slabe demografske resurse, što znači da u njima nema ljudskog potencijala zarazvoj.

Tabela 3. Opštine/gradovi Republike Srpske prema tipovima demografskih resursa

Tip _{der}	O P I S	Broj opština/gradova	%
A	<i>izrazito povoljni demografski resursi</i>	-	-
B	<i>povoljni demografski resursi</i>	2	3,2
C	<i>dobri demografski resursi</i>	5	8,1
D	<i>slabi demografski resursi</i>	13	21,0
E	<i>vrlo slabi demografski resursi</i>	19	30,6
F	<i>izrazito slabi demografski resursi</i>	23	37,1

Izvor: Sopstvena obrada na osnovu preliminarnih rezultata Popisa stanovništva 2013. (prema: Nejašmić, Miletić, (2010))

VII. REVITALIZACIJA STANOVNIŠTVA

Stanovništvo je temelj svih planiranja i nije obnovljivo samo po sebi. Planiranje razvoja i obnavljanja stanovništva Srpske je primarni interes. Postoje u osnovi dva modela revitalizacije Srpske usklađeni sa njenim demografskim resursima i potencijalima. Prvi model je moguće sprovesti uz stimulativnu populacionu politiku, koja se bazira na ukupnom ili stalnom stanovništvu u Srpskoj, a drugi model na imigracionoj revitalizaciji.

Negativnost svih pokazatelja vezanih uz domicilno stanovništvo nastaviće se i intenzivirati i u narednom periodu, što je za Srpsku neminovnost, koja se sama po sebi neće usporiti ni zaustaviti, pa je, s obzirom na strateški značaj stanovništva, neophodno demografske procese ciljano i funkcionalno usmjeravati.

Revitalizacija stanovništva Srpske neselektivnom i neplanskom imigracijom kroz supstituciju stanovništva, koja bi mijenjala etnički preovlađujući sastav stanovništva na njenoj teritoriji, nije moguće prihvatiti iz niza strateških razloga. Ipak, srpska populacija izvan zemlje predstavlja objektivno postojeći revitalizacioni potencijal. Njihov povratak iz dijaspore ponajviše

zavisi o postavljanju streteških okvira kojim se želi Srpska kretati u budućnosti i jasnoj želji da sačuva demografski i svukupni srpski identitet.

Osnovne pretpostavke objektivno potrebne revitalizacije stanovništva Srpske kojim bi se zaustavilo izumiranje i supstituciju domicilnog stanovništva, u postojećim društvenim, političkim i ekonomskim okvirima, mogu se svesti na:

- Vlada i druge institucije Srpske moraju demografske probleme postaviti na nivo strateškog nacionalnog značaja, od čega zavisi njen ukupni razvoj i očuvanje svih vrijednosti Srpske;
- osnova svih društvenih, ekonomskih, prostornih, granskih i drugih planiranja, mora biti stanovništvo;
- Republika Srpska i njena zakonodavna i izvršna vlast ne bi smjeli čekati idealno vrijeme ekonomskog stepena razvoja, gdje bi se stvorili preduslovi demografskog obnavljanja, jer takvo vrijeme nikada neće postojati, već odmah osmišljavati i provoditi populacionu politiku potrebnu za njen razvoj;
- prema demografskim resursima i potencijalima Srpska se treba oslanjati na ključne mjere

vezane za domicilnu i imigracionu populaciju, kombinujući njihovu povezanost i neodvojivost, prihvatajući dijasporu kao svoje bogatstvo;

-primjena mjera dosadašnje populacione politike nije Srpskoj donijela očekivane rezultate, uprkos relativno značajno utrošenim sredstvima iz republičkog i lokalnih budžeta, aslična su iskustva i brojnih drugih zemalja.

Prihvatajući revitalizacioni model nekih zemalja u svijetu, ali sa različitim parametrima, za ciljnu rodnost u Srpskoj (troje i četvoro djece), kojom bi se izbjegla depopulacija, izumiranje i starenje ukupne populacije, neophodno je donijeti stratešku odluku o izdvajanju budžetskih sredstava za ove namjene u adekvatnom iznosu (u nekim zemljama 1,6 do 3,2%). Dakle, neophodno je shvatiti strateški značaj stanovništva i donijeti odluku u korist opstanka i razvoja Republike Srpske.

ZAKLJUČAK

Projekcije stanovništva pokazuju vrlo nepovoljnu demografsku perspektivu Republike Srpske. Po svemu sudeći, produbiće se ukupna depopulacija, smanjiće se rodnost i povećati negativna prirodna promjena. Uz sve to, doći će do daljeg starenja stanovništva, a vezano s tim do izrazito nepovoljnih promjena u funkcionalnim kontingentima stanovništva. Posmatrano sa stanovišta pojedinca, starenje odnosno produženje ljudskog vijeka, predstavlja pobjedu čovječanstva. Ali demografsko starenje, što je tendencija u Srpskoj, nepoželjan je proces koji izuzetno nepovoljno djeluje na dinamiku i strukturu stanovništva, na opštedruštvene prilike i ekonomski razvoj. Negativno djelovanje demografskog starenja u Srpskoj dolaziće do sve većeg izražaja. Nedvojbeno je da predložene demografske promjene, procesi i posljedice koji iz toga proističu predstavljaju veliki izazov za populacionu, ekonomsku i socijalnu politiku Republike Srpske.

LITERATURA

- [1] Demeny, P.(2003).Population Policy Dilemmas in Europe at the Dawn of the Twenty-First Century. Population Development Review, 29 (I).
- [2] Friganović, M. (1966). O metodi geografskog proučavanja stanovništva. Geografski glasnik,Zagreb, 28(I), str. 129-131.
- [3] Latablier, M. (2003). Fertility and Family Policies in France. Journal of Population and SocialSecurity (Population), I: 245-261.
- [4] Nejašmić, I., Mišetić, R. (2004). Buduće kretanje broja stanovnika Hrvatske, projekcija 2001-2031.Društvena istraživanja, Zagreb, 4-5, str.751-776.
- [5] Nejašmić, I., Miletić, R. (2010). Sintetički pokazatelj demografskih resursa, Hrvatski geografskiglasnik 72. 3arpe6
- [6] Pašalić, S. i drugi (2006). Demografski razvoj i populaciona politika Republike Srpske, IPMladost, Bijeljina
- [7] Pašalić, S. (2007). Demografski razvoj školske populacije i optimalizacija mreže škola u RS, Ministarstvo porodice, omladine i sporta RS, Banja Luka
- [8] Pašalić, S. (2012). Demografski gubici u BiH 1991-2011. Ministarstvo pravde RS, Centar za istraživanje ratnih zločina, Banja Luka
- [9] Pašalić, S. (2013). Demografski gubici i demografska budućnost Republike Srpske. Akademijanauka i umjetnosti Republike Srpske, Zbornik radova, Banja Luka
- [10] Van de Kaa, D.J. (1987). Europe s sekund demographic transition , Population Bulletin 42 (I)
- [11] Wertheimer-Baletić, A. (1982). Demografska tranzicija kao svjetski proces, Ekonomska revija, Zagreb, 3-4, str.271-280.
- [12] Wertheimer-Baletić, A. (2000). Populacijska politika u zemljama s postranzicijskim obilježjimarazvoja stanovništva, HAZU, Zagreb, 480, str.163-181.
- [13] Wertheimer-Baletić, A. (2007). Depopulacija, starenje stanovništva i populacijska politika uHrvatskoj, HAZU, Zagreb, 498, knjiga XLV, str. 73-120